

Відгук офіційного опонента
на дисертацію Рубан Ольги В'ячеславівни
«ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ В БУТТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ»,
що подається на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури

Актуальність теми дослідження. Тема зміни гендерних ролей та гендерних стереотипів у процесі соціокультурних та економічних трансформацій українського суспільства не нова, проте й досі має практичне значення для розв'язання завдань політології, психології, педагогіки, адже шляхи подолання гендерної дисгармонії заторкають граничні засади людського буття та фундаментальні форми відношення людини до світу. Гендерна система суспільства досліджується здебільшого у рамках соціальної філософії, проте статева полярність, що тривалий час мислилась як сутнісна характеристика людини, потребує, саме філософсько-антропологічної рефлексії. Аналіз світоглядних засад сучасної української культури у контексті гендерних перетворень набуває особливої гостроти у ідейному протистоянні релігійних та феміністичних соціально-культурних парадигм. Власне гендерний та феміністський підходи у межах української філософської антропології не достатньо поширені та рідко застосовуються для дослідження питань традиційності та етнокультурної самобутності. Отже, трансформація гендерних ролей у бутті сучасної людини залишається актуальною темою. Варто також відзначити, що актуальність тематики дисертаційного дослідження є достатньо обґрунтованою у тексті роботи.

Звертаємо увагу на певну академічну відвагу дисертантки. У своїй роботі Ольга Рубан не оминула увагою найгостріші теми сучасного філософського антропологічного дискурсу: релігійність, яка набуває вигляду патріотизму; обмеження можливостей для реалізації соціального потенціалу ЛГБТ; посилення в Україні патріархальних ідей за допомогою православ'я російського зразка. Авторка розглядає маргінальні теми сексуальної культури, як то: романтизація проституції, мультигендерні ідентичності та розвиток концепту «третьої статі». Незначною вадою (недоліком) роботи є використання у цьому зв'язку застарілого терміну «*транссексуалізм*» (с.177), який відійшов із наукового вжитку світової гуманітаристики наприкінці ХХ століття і наразі, деякими авторами вважається необґрунтовано медикалізованим та дискримінаційним. Натомість, розвідки дисертантки у темах кроссгендерності та трансгендерності мають наукову цінність і можуть бути перспективними для подальшої редефініції цих понять.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій обумовлюється, у першу чергу, застосуванням міждисциплінарного підходу, який наразі визнається найбільш

релевантним для дослідження гендерно-рольової проблематики. Філософсько-антропологічний аналіз гендерно-рольових трансформацій сучасного суспільства потребує використання у процесі дослідження історично-порівняльного методу, який дисертантка вдало застосувала для з'ясування соціокультурних витоків гендерних стереотипів.

Важливо, що протягом усього дослідження дисертантка дотримувалась задекларованого принципу об'єктивності. У цьому зв'язку заслуговує на увагу неупереджений розгляд складної багатоаспектної теми - гендерних стереотипів. Механізми формування гендерних стереотипів виступали предметом дослідження у перших двох розділах, проте авторка не стала робити поспішних висновків і продовжила дослідження гендерних стереотипів у контексті трансформації гендерних ролей. На початку дослідження спостерігалась певна прихильність дисертантки до так званого «позитивного ефекту гендерних стереотипів». Висновок про амбівалентний характер гендерних стереотипів, котрі нерідко виступають дієвим механізмом трансляції соціальних норм, цінностей та зразків поведінки і полегшують соціальну взаємодію суголосний із позиціями наукового керівника що до невпинного пошуку суспільної користі від гендерних стереотипів. Все ж, наприкінці третього розділу, О. Рубан дійшла висновку, що *гендерні стереотипи зазвичай стають головною перешкодою на шляху реалізації соціального потенціалу особистості незалежно від статі та «можуть зумовлювати цілий спектр компенсаторних реакцій з негативним соціальним ефектом» (с. 180).*

Достовірність та новизна висновків і рекомендацій. Основний текст дисертації за обсягом та оформленням відповідає вимогам, встановленим МОН для гуманітарних наук. Структура роботи відображає послідовність вирішення поставлених у дисертації завдань. Дисертантка поставила чималий список завдань, які дуже різняться за масштабом. Серед них, є як доволі амбітні: *“визначити умови досягнення гендерного паритету в суспільстві”* так і вже вирішенні та розкриті у роботах класиків філософської антропології та статтях сучасних науковців. Зокрема, філософську реконструкцію процесу концептуалізації гендерної тематики здійснювали Н. Чухим (Візія жінки у європейській культурі), Т. Власова (Формування гендерних стереотипів у західноєвропейській філософії) О. Вілкова (Конструктивні та деструктивні функції гендерних стереотипів), Н. Гапон (Проблема гендеру у філософському дискурсі другої половини ХХ сторіччя), С. Загурська (Феномен владних комунікацій у гендерному контексті) та абсолютна більшість авторів дисертаційних робіт з гендерної тематики у різних галузях знань. Проте, розгляд гендерних ролей у бутті сучасної української людини, був втілений у дослідження узагальнюючого філософсько-антропологічного характеру на рівні дисертаційної роботи вперше.

Досліджуючи чинники гендерно-рольових трансформацій, дисертантка вміло розставляє акценти та звертає увагу на природність соціальної активності сучасних українських жінок, які

«беруть безпосередню участь у захисті держави, перебуваючи в епіцентрі військового конфлікту на Сході України». (с. 153). Також, значимим для вітчизняної філософської антропології є, достатньо обґрунтований у роботі, висновок дослідниці: *«українська жінка – це самодостатня та варта поваги особистість, авторитет котрої може, а часом і перевершує чоловічий авторитет».* (с.153).

Трохи несподівано, що авторка пов'язує гендерний паритет із Середньовіччям: *«Витоки ідеї гендерного паритету цілком сягають своїм корінням християнського світогляду»* (с.130), але загалом у своєму дослідженні О. Рубан вдалося утриматися від «перекосів» на користь, популярних на сьогодні, позицій традиціоналізму та консерватизму.

Окремої уваги заслуговує нове прочитання авторкою положень біодетермінізму, зокрема висновок, якого дійшла О.Рубан у дисертаційній роботі гендерної тематики: *«дистанціювавшись від статі та природничо наукових досліджень, гендерна теорія, так само як і фемінізм, значно обмежили свій пояснювальний потенціал, що стало причиною різкої і не безпідставної критики засадничих положень гендерної теорії з боку природничиків.»* свідчить про академічну зрілість дослідниці.

Результати багаторічної праці здобувачки були представлені на численних міжнародних науково-практичних конференціях. Зроблені висновки містять новизну, що підтверджується численними публікаціями дисертантки за темою дисертації у фахових наукових виданнях що зареєстровані ДАК МОН України, зокрема тих, що входять до міжнародних наукометричних баз даних.

Характеристика джерельної бази. Хоча іноді думка авторки губиться у багатстві посилань, в цілому, О. Рубан вдало підібрала та здійснила кропіткий аналіз релевантних дослідженням робіт, що належать до різних історичних періодів. Багато англо- та франкомовних джерел наводяться з російськомовних видань, у наслідку чого цитати зазнали подвійного перекладу. Подекуди є й неточні посилання. Наприклад, стаття Т. Марценюк, на яку посилається авторка, не ілюструє твердження дисертації, що за відсутності стереотипів, суспільство може потерпати від соціально-економічних негараздів і піддаватися загрози конфліктів (с. 157). У згаданій статті мова йде скоріше про загрози ворожнечі на основі стереотипного ставлення до людей різної гендерної ідентичності. Загалом же, авторкою опрацьований дуже великий обсяг різнопланових робіт з різних галузей наукового знання, що збагачує традицію вивчення гендерно-рольових трансформацій у рамках міждисциплінарного підходу.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

1. Науковий пошук дисертантки зосереджується довкола поняття «своєрідності» - своєрідність входить до чотирьох з 10 завдань дисертаційного дослідження. Щедро

використовується «*своєрідність*» і у тексті роботи. На нашу думку, визначення та розробка цього концепту значно прикрасили б дане дослідження.

2. Дискусійним є висновок дисертантки до другого розділу про те, що «*Відсутність рівноправності чоловіків і жінок в античному суспільстві, не зумовила дискримінації жінки, соціальні функції якої були не менш важливі, ніж чоловічі*» (с. 127). Дискримінація у сучасному розумінні визначається саме як різниця у правах та можливостях, а правова система античного суспільства власне і базувалась на різному соціальному статусі жителів. Також, на нашу думку, знецінення соціального статусу жінки у європейській філософській традиції почалось саме у часи Античності, у Середньовіччі посилилось та закріпилось; а застосування поняття дискримінації для гендерного аналізу античного суспільства, загалом, є не продуктивним.

3. Термін «знецінення» зустрічається у тексті понад 80 разів, проте у роботі не приділено достатньої уваги аксіологічному виміру гендерних трансформацій. Вживання слова не завжди виправдане, а подекуди не коректне, бо надає цінності завідомо шкідливим процесам та явищам. Певне зловживання цим поняттям ускладнює сприйняття тексту роботи: «*Це сприятиме знеціненню цінностей виживання та зростанню суспільної уваги до цінностей самовираження*» (с.132).

4. На думку авторки, позитивом патріархальної системи є «*її спрямування на виживання людського виду*» (с.151). У ХХІ столітті виживання людського виду якраз опинилося під загрозою з причин непродуктивних патріархальних стратегій, а саме глобального дефіциту природних ресурсів внаслідок перенаселення планети у результаті неконтрольованої або примусової репродукції. Традиційна багатодітність найбідніших регіонів планети є важливою складовою сучасних екологічних та соціальних конфліктів.

5. Досліджуючи гендерні конфлікти, авторка посилається на роботи середини ХХ століття, зокрема статті російської дослідниці пострадянського простору І. Клециної та зазначає, що «*успіх викликає у жінки тривогу, оскільки асоціюється з небажаними наслідками, зокрема втратою жіночності*» (с. 172). Проте сучасні дослідження стверджують, що професійний успіх не лише покращує позиції жінки на шлюбному ринку, а і є сам по собі сексуально привабливим.

6. Розглядаючи прояви жіночої емансипації та спроби звільнення жінок від стереотипних образів знаходимо: «У патріархальній культурі, бюстгальтери і панчохи – це символи цнотливості та жіночності» (с. 33). На нашу думку, панчохи є скорше символом звабливості, еротичної спокуси, сексуальної активності та, певною мірою, доступності.

7. Дисертантка стверджує, що «*МОН України, запровадило стратегію реалізації гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти: «Освіта: гендерний вимір – 2020», (с. 217).* Наразі ця стратегія не запроваджена, не прийнята і багато років знаходиться на

розгляді у Кабінеті Міністрів. Також, не підкріпленим посиланнями є твердження на стор. 51 стосовно обговорення «питання про необхідність в офіційних документах замінити слова «мама» і «тато» на нейтральне «піклувальник 1», «піклувальник 2», тим самим позбавити батьків традиційних гендерних функцій». Наразі таких законотворчих ініціатив в Україні не було і можна припустити, що цей текст взятий із агітаційної брошури прорелігійних анти-гендерних рухів.

Проте, такі правознавчі тонкощі суттєво не вплинули на висновки дисертації, а звернення до ідеологічно помаркованих джерел є допустимими для робіт з філософської антропології, зокрема для демонстрації незаангажованої авторської позиції.

Отже, пори те, що робота не позбавлена недоліків, дане дисертаційне дослідження є актуальним та заслуговує позитивної оцінки, а його результати можуть зацікавити науковців – представників міждисциплінарних студій, зокрема фахівців з постмодерного та метамодерного українознавства.

Загальний висновок щодо відповідності вимогам МОН України. Дисертація Рубан Ольги В'ячеславівни «Трансформація гендерних ролей в бутті сучасної людини» на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук в цілому відповідає вимогам пп. 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р., а її авторка - Рубан Ольга В'ячеславівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.04 - філософська антропологія, філософія культури.

Офіційний опонент:

кандидат філософських наук, доцент

доцент кафедри філософії

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Ю.В. Стребкова

Підпис Стребкової Юлії Віталіївни засвідчується

Вчений секретар Національного технічного університету України:

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

А.А. Мельниченко

Handwritten initials 'ld' and 'ld' are visible below the seal.